

VATIKÁNSKE STAROSTI S KONCILOM

JÁN UHER

Už pred troma rokmi prebehli vo svetovej tlači prvé zprávy, že Vatikán uvažuje o zvolaní ekumenického koncilu. Vzhľadom na známe okolnosti vatikánskej politiky, i so vzhľadom na situáciu, v ktorej sa ocitla a ocitá cirkev pod náporom pokrokových síl vo svete, nie div, že táto správa vzbudila primeranú pozornosť. Veď, kto pozná dejiny katolíckej cirkvi, vie, že sa koncily nezvolávajú náhodou, ani že sa na nich neriešia každodenné otázky. Kedysi sa na nich prijímali a vyhlasovali nové dogmy, odsudzovali sa kacíri. Dnes zrejme nepôjde len o prosté pokračovanie v týchto tradíciách, ale aj o celkom nové, predtým nevídané veci...

Presný dátum koncilu sa dlho nevedel. Myslelo sa, že bude už v roku 1961, potom hlasy o ňom načas utíchli. Tým intenzívnejšie ho však zrejme vatikánska vrchnosť pripravovala. Až ku koncu minulého roku, 25. decembra 1961 vyhlásil pápež Ján XXIII. osobitnou bulou zvolanie koncilu na rok 1962.

K podrobnejšiemu rozboru problémov, ktoré najviac tlačia „cirkev svätú všeobecnú“ bude možno prikročiť až po koncile, no už dnes je interesantné, ktorými otázkami sa chce a bude zaoberať toto najvyššie fórum duchovného spoločenstva. Podľa rôznych správ je na programe organizácia, disciplína a perspektívy katolíckej cirkvi, no čím ďalej viac sa hovorí najmä o plánoch na „zjednotenie“ kresťanov, najmä na privedenie pravoslávnych a protestantov do lona pôvodnej matky cirkvi. V tejto súvislosti je iste zaujímavé, že sa o protestantoch už dlhší čas aj vo Vatikáne prestalo hovoriť ako o kacíroch a odpadlíkoch, a zaviedlo sa nové označenie „odlúčení bratia“, ktoré Ján XXIII. razí už dlho a vytrvalo.

Prípravy na taký podnik, akým bude II. vatikánsky koncil, sú zrejme rozsiahle. Hovorí a píše sa o tom, že niekoľko odborných komisií posudzuje a spracúva tisíce „dobrých rád“, „riešení“ a návrhov, pochádzajúcich od patriarchov, arcibiskupov, biskupov, rehoľných predstavených, od katolíckych univerzít a známych teológov; skrátka od „najlepších hláv“ cirkevnej smotánky.

O osude týchto elaborátov rozhoduje ústredná komisia pre prípravu koncilu, zložená z najvyšších katolíckych hodnostárov. No aj tak je isté, že najpálčivejšie životné problémy a hlasy prostých veriacich sa ani pri takomto systéme na koncil, ani na stránky cirkevnej tlače (ktorá o koncile neustále píše) v pravej podobe nedostanú. Nedostane sa tam spravidla ani mienka drobného duchovenstva katolíckej cirkvi, ktoré robí v službách Vatikánu každodennú, najčiernejšiu a z hľadiska vývinu dejín nezávideniahodnú robotu.

Napriek tomu všetkému však koncil chtiac-nechtiac oživil veľa problémov — takých, ktoré sa v lone cirkvi i mimo nej hromadili po stáročia, i takých, čo vyplynuli z vývoja udalostí za posledných nie veľa rokov. Sú medzi nimi otázky rôzneho významu a druhu

a keby ich mal koncil hoci len pospomínať, nie to ešte riešiť, nemohol by trvať niekoľko týždňov — ako sa predpokladá, ale nevedno ako dlho. Mnohé z nich dávno dozreli, aj prezreli, no riešiť ich nebude možno, pretože cirkev má dnes starostí veľa, a to nielen takých ako v minulosti, nielen všelijakých kacírskych a reformačných, ale dnes už veru aj veľa — a čím ďalej viac — takých, v ktorých vzhľadom na svetový vývoj ide priamo o bytie či nebytie fideizmu.

Avšak ani celkom vnútorné problémy nemožno podceňovať. Aj tých je poriadna fúra. Väčších aj menších. Niektoré súvisia priamo s cirkevnou organizáciou a mocou, iné sa týkajú (ak to tak možno nazvať) podružnejších vecí. K prvej skupine starostí patrí len tak napríklad to, že katolícki hodnostári z niektorých krajín (povedzme z Francúzska) by zrejme boli radi, keby sa doterajšia prevaha talianskych kardinálov (tvoriacich dnes absolútnu väčšinu tohto „posvätného“ a majetkami nadmieru dobre zabezpečeného sboru) znížila aspoň na tretinu. V súvislosti s tým sú interesantné aj návrhy — a ešte viacej túžby — na určitú, tak povediac „decentralizáciu“ právomoci z Vatikánu na biskupov, čo je však nielen vzhľadom na politickú a organizačnú regulu, ale i vzhľadom na to, že v cirkvi je aj z ideového hľadiska predsa len jediný „neomylný“ šéf — otázka naozaj háklivá, majúca skutočne prinajmenej dva konce. Nie je jednoduché uskutočniť takúto decentralizáciu, ani napriek tomu, že pápež dnes už nielen cíti, ale aj bezpečne vie, že s tým univerzalizmom a jednotou cirkvi, ako by ju Vatikán chcel, je to už dávno iluzórna vec.

Značný problém spôsobujú vatikánskej centrále aj domorodí veriaci a kňazi v krajinách Afriky, Ázie a Latinskej Ameriky, ktorí sa čím ďalej viac zbavujú tútorstva bielych misionárov a začínajú brať niektoré vybrané predpisy biblie príliš doslova. Neuskutočňujú slepo politiku Vatikánu, nehľadiac už na to, že sa masy týchto národov budú v ďalšom vývoji spolu s odvrhnutím kolonializmu nesporne pomaly prebúdzat aj z „ópiového spánku“.

K druhej, tej „podružnejšej“ skupine problémov a problémikov, patria napríklad tie, ktoré sa dotýkajú najmä početnej armády kňazov a mníchov. Mnohí z nich si uvedomujú, svoje nezavideniahodné postavenie a často sa už svojím zovňajškom cítia v novom modernom svete ako postavy z panoptika. Preto sa niet čo diviť, ak v súvislosti s prípravou koncilu vznikajú najmä medzi nimi živé diskusie aj na také témy, ako napr.: či musia byť kňazi v spoločnosti označovaní už tým, že nosia nápadne čiernu a „nepraktickú“ sutanu a na hlave tonzúru? A pravdaže, najmä diskusie na tému: či je aj naďalej nutné žiť v pokryteckom a neznesiteľnom celibáte, alebo či by nebolo konečne lepšie (hoci už aj tak neskoro) sa radšej otvorene priznať k úplne ľudským aj biologicko prirodzeným vlastnostiam.

Do tejto skupiny problémov patrí aj otázka tzv. zmiešaných manželstiev. Živo sa o nej diskutuje v rôznych anketách, ktoré usporadúva západná cirkevná a liberálna tlač najčastejšie pod názvom „Čo čakáte od koncilu“. Ako vyplýva z rôznych správ, na Západe jestvuje aj určitý (nie celkom malý) počet protestantských pastоров, ktorí by vraj (zdá sa, že najmä tam, kde je to výnosnejšie) prestúpili za katolíckych kňazov, ak by im bolo dovolené ponechať si vymoženosti stavu manželského. Predostierajú túto otázku a čakajú, že ju bude koncil riešiť. Jedna časť liberálnejších katolíckych prelátov (mysliacich zrejme aj na seba) navrhuje, aby boli prijatí a aby pritom mohli zotrvať v manželstve. Proti tomu sú však starí „konzervatívci“, ktorých už táto otázka natolko netlačí a vyhovuje im aj dnešný stav.

Sú ešte aj problémy mníchov a mníšok; na pretras sa znova dostáva otázka indexu zakázaných kníh, ktorá doteraz tak dokonale skompromitovala cirkev v očiach kultúrneho sveta; v liturgii sa požaduje viac materčiny a menej latiny atď.

V týchto i ďalších problémoch nie sú mienky pravdaže jednotné. Jestvuje konzervatívne i reformátorskejšie krídlo. Ako to dopadne, nie je pre nás dôležité. Nás z celého koncilu zaujíma predovšetkým otázka: Ako to myslí Vatikán s tým „zjednotením“ kresťanských cirkví? Píšeme slovo zjednotenie v úvodzovkách, lebo je isté, že o dajakej skutočnej vnútornej a ideovej jednote medzi pravoslávnyimi a katolíkmi a k tomu ešte aj protestantmi a všelijakými sektármi nemôže byť po stáročných sporoch nielen teraz, ale ani v ďalšej budúcnosti ani reči.

Vatikán sám je v tejto otázke opatrný. Hľadí na ňu realisticky a triezvo. Zdôrazňuje, že jednota by bola možná len „pod autoritou pápeža“. To znamená, že by ostatné cirkvi za cenu menších nepodstatných ústupkov museli fakticky prijať jeho diktát. Každý uzná, že to nie je také jednoduché. Aj keby to protestantský biskupi — čo nemožno celkom predpokladať hoci v záujme „veľkej“ spoločnej veci ani úplne vylučovať — prijali, sú tu ešte milióny ich veriacich, ktorí sa vyznajú v biblii aj v iných otázkach často lepšie ako kňazi, a preto to s nimi nepôjde tak jednoducho. I keď už určité rozhovory zrejme prebehli (ako to vyplýva z účasti oficiálnych vatikánskych pozorovateľov na minuloročnom valnom zhromaždení Svetovej rady cirkví v N. Dillí i z nezvyklej návštevy vysokých predstaviteľov niektorých protestantských cirkví u pápeža), nezapiera sa vcelku ani na Západe, že „len čo príde vec zjednotenia z neba na zem“, t. j. z teórie do praxe, objavia sa ťažkosti. Protestantskí predstavitelia — ak sa na koncile zúčastnia — majú tam byť tiež len ako oficiálni pozorovatelia, podobne ako boli zástupcovia Vatikánu v N. Dillí. Z toho všetkého vyplýva, že nemôže ísť, ani nejde o dajaké vnútorné zjednotenie motivované len náboženskými dôvodmi, tým, že by cirkvi z hľadiska svojej vierouky boli dajakým prirodzeným vývinom dospeli k spoločnej syntéze.

O čo teda ide?

Zrejme o nič iné, ako o riskantný pokus reakčných cirkevných elementov zlepíť popri Severoatlantickom pakte a iných združeniach svetovej reakcie aj v duchovnej sfére novú svätú alianciu ako protiváhu proti komunizmu a jeho vedeckému svetonázoru.

Antikomunizmus bol nesporne hlavnou príčinou zvolania koncilu a nepochybne bude v takej či onakej podobe aj hlavnou témou jeho rokovania, nech sa to už akokoľvek maskuje a skrýva. Už samotné a vôbec nie nové narážky v pápežskej bule, že stupeň morálneho pokroku nezodpovedá v modernej spoločnosti materiálnemu pokroku, v dôsledku čoho vzniká vraj bojový ateizmus, ktorý už pracuje (ako nemôže cirkev zaprieť) vo svetovom meradle, jasne svedčia o tom, čo Vatikán najviac páli. Otrepané a naivné hlúposti, stotožňujúce ateizmus s nemravnosťou, sú len zúfalým vyjadrením situácie, v ktorej sa kedysi všemocná cirkev ocitla. Sú najhlavnejším a už skoro jediným akotak účinným „argumentom“, ktorý ešte cirkvi v ideologickom arzenáli ostal, keďže prírodné aj spoločenské vedy dôkladne už otriasli gnozeologickými koreňmi náboženstva.

O tom, že strach z rozmachu revolučného hnutia a komunizmu, faktická i morálna prevaha svetovej socialistickej sústavy nad kapitalizmom a v neposlednom rade aj mimoriadne úspechy vedy, ktoré priamo podporujú a potvrdzujú materialistický svetonázor, boli a sú hlavným podnetom zvolania koncilu, niet teda pochyb. Že treba proti jeho preniknutiu doslova do všetkých kútov sveta niečo robiť, v tom sa zhodujú všetci cirkevní hodnostári a zástupcovia boha na svete.

Ostrý spor prebieha však o taktiku. V tej niet jednoty a účinného receptu. Je len plno zmätku, objektívne podmieneného nie malou vynaliezavosťou teológov, ale jednoducho tým, že je tu každé masticárstvo márne.

Už dnes, pred koncilom jestvuje vnútri cirkvi skupina, ktorá už dávnejšie tvrdí, že

stará konzervatívna politika Vatikánu voči komunizmu je neúčinná a len zbytočne komplikuje beztak už veľmi narušené styky s katolíkmí v socialistických krajinách. Táto skupina sa prihovára za „pružnejšiu“ taktiku, ktorá žiada ešte rýchlejšiu a diplomatickejšiu prispôsobivosť cirkvi novým pomerom.

Odporcovia tejto taktiky nechcú o „ústupkoch“ ani počuť a vyžadujú pevnú ruku.

Z dlhodobého perspektívneho hľadiska vývoja ľudskej spoločnosti je vlastne jedno, akú taktiku koncil prijme, či prvú, lebo druhú, alebo akýkoľvek kompromis z nich. Objektívny vývoj ľudstva nijaká spiatočnická sila nezastaví.

Veď Vatikán, ktorý sa všemožne usiluje o rozšírenie svojho vplyvu, o „rozvoj“ katolíckej viery a „zjednotenie“ kresťanov, dožíva sa nepríjemného sklamaní nielen vo svetovom meradle, ale aj v materskej krajine, v Taliansku. A to už nielen v industrializovaných a preto vraj skazených a nemravných oblastiach, ale čím ďalej viac už aj na talianskom roľníckom juhu, ktorí robí cirkvi v posledných rokoch veľké starosti, takže ani v buržoáznych a klerikálnych novinách nechýbajú nadpisy: „Náboženská kríza nešetří ani dedinu!“ Najmä mládež si tu počína veľmi „neprezieravo“ a spolu so všetkým minulým „odmieta aj náboženskú tradíciu“ a pokiaľ ju vraj prijíma, zostáva spravidla len „pri jej vonkajšej folkloristickej stránke“. To nie je pre cirkev nijaká maličkosť, ale smrteľne vážna vec...

Veľa pozoruhodných údajov a správ prichádza v poslednom čase aj z tejto stránky z Latinskej Ameriky, ktorá sa tradične považuje za baštu katolicizmu. Z tejto časti sveta sami katolícki biskupi a kňazi, (nielen na Kube, ale aj v Bolívii, Mexiku, Brazílii, Argentíne) upozorňujú na „mimoriadne rýchly postup komunizmu“. V niektorých prípadoch sa so zjavnou dávkou realizmu otvorene poukazuje na to, že príčinou tohto javu je (predstavme si, že nie už „agresivnosť komunizmu“ a „vývoz revolúcie“), ale „podvod, politická tyrania a zlá vláda v krajinách Latinskej Ameriky, prepych privilegovanej menšiny a bieda širokých mas“. Čím ďalej viac sa píše o nedostatkoch „liberálneho hospodárstva, ktoré nedbá na všeobecný prospech, ale len na súkromný zisk privilegovaných“. Plne sa to prejavuje aj v „nepochopiteľnom investovaní fantastických čiastok do výroby luxusných predmetov, produktov slúžiacich rozkoši a opojných nápojov, zatiaľ čo výrobkov nevyhnutných pre výživu ľudu je nedostatok“. To už cirkev ani v tejto časti sveta, v ktorej sa cítila doteraz takou istou, nezapiera. Čím ďalej viac sa ozývajú hlasy, že v Latinskej Amerike sú v mnohých oblastiach strašné sociálne pomery a preto sa tam vraj Fidel Castro „so svojím sociálnym radikalizmom javí ako spasiteľ“.

Kubánska revolúcia so všetkými svojimi oslobodzujúcimi dôsledkami dôkladne otvára oči ľuďom aj na americkom kontinente. Nie je iste náhodou, ak musel napríklad istý mexický katolícky biskup prednedávnom verejne priznať takúto holú skutočnosť: „Hromadenie nesmiernych kapitálov v rukách hrstky ľudí, a to že tieto kapitály nie sú plodom ich dôstojného úsilia a práce, zatiaľ čo nespočetné davы trpia nezaslúženou biedou, je poburujúcou skutočnosťou nášho hospodárstva, ktoré nespočíva na zásadách spravodlivosti a milosrdenstva. Nedostatok skutočnej občianskej slobody je pre komunistickú propagandu skvelým argumentom pre získavanie ľudu a poburovanie ho proti vláde!“

To je trpká, pre cirkev veľmi nepríjemná pravda. Je to už iná pesnička, ako neustále omieľanie klebiet o potlačení slobody v komunizme. Zostala len nezodpovedaná otázka, prečo je komunizmus taký priťažlivý pre masy.

*

Jednou z najdôležitejších otázok (okrem nie veľmi optimistických diskusií o možnostiach a dlhodobých perspektívach aspoň čiastočného „zjednotenia“ kresťanských cirkví, o ktorých už bola reč), ku ktorým sa bude musieť koncil vyjadriť, je zaujatie stanoviska k otázkam vojny a mieru. Na toto stanovisko sú osobitne zvedaví nielen prostí kresťanskí veriaci, ale aj mohamedáni, budhisti, príslušníci všetkých cirkví a vyznaní a, pochopiteľne, sme naň zvedaví aj my, ateisti. V otázkach vojny a mieru vedela katolícka cirkev a jej vatikánska diplomacia doteraz vždy obdivuhodne „brusliť“ tak, že fakticky spravidla vždy posväcovala križiacke a imperialistické dobyvačné vojny, ale pred veriacimi sa tvárila ako pravý a večný obhajca mieru. Táto taktika doteraz dokonale hazardovala s dôverou veriacich a je nesporné, že vari ničím iným sa cirkev v očiach najširších ľudových mas nekompromitovala viac, ničím iným neodhaľovala svoju pravú tvár lepšie ako práve tým. V radoch dobromyseľných veriacich i v radoch vysokých cirkevných hodnostárov je nemálo ľudí, ktorí si to uvedomujú. Nemálo je zrejme aj tých, ktorí by to chceli napraviť a liečiť. Avšak odstrániť tento rozpor zo života katolíckej cirkvi, túžiacej po majetkoch a svetovláde, nie je také jednoduché: patrí k jej podstate.

No aj napriek tomu sme najviac zvedaví na stanovisko koncilu práve v tejto otázke, v ktorej si naša doba žiada čoraz jednoznačnejšiu odpoveď, podopretú činmi. Ani tu — najmä tu — to nebude mať koncil ľahké. Ak sa nevysloví konkrétne a jasne proti prípravám vojny a za úplné odzbrojenie, pripraví si sám ďalšiu nevídanú prehru. Ak by urobil opak, nezastaví síce pokrokový vývoj sveta, preukázal by však obrovskú službu humanite.

Túto okolnosť cirkev dobre cíti, aj pápež si ju uvedomuje. Bulu, oznamujúcu zvolanie koncilu, vydal Ján XXIII. na vianočné sviatky, ktoré sa v cirkvi oddávna všeobecne považujú za sviatky pokoja a mieru. Prízvukuje sa, že už tým chcel pápež poukázať na mierové poslanie koncilu. Pravdivosť takýchto vyhlásení nemožno však — už i vzhľadom na doterajšie skúsenosti a tradície — overovať slovami. Počkáme si aj tentoraz a v tejto otázke osobitne na činy.

Zatiaľ je isté, že sa túžby prostých veriacich a politické činy mnohých kardinálov, biskupov a arcibiskupov katolíckej cirkvi aj v tejto najpálčivejšej otázke dneška napriek všelijakej kamufláži dôkladne rozchádzajú. Charakteristická pre túto skutočnosť je najmä politika (a podpora politiky) jednej z „najkresťanskejších“ katolíckych strán Adenauerovej Kresťansko-demokratickej únie. Západonemecký časopis Wort und Wahrheit uverejnil taktiež anketu „Čo očakávate od koncilu?“ Výrazne sa v nej zrači, ako chcú predstavitelia krajnej západonemeckej reakcie v duchu svojej antikomunistickej a militaristickej politiky ovplyvniť prípravu na koncil. Poponáhlal sa sem prispieť aj bonnský minister vojny Franz Josef Strauss. Medzi inými „taktickými momentmi“, z ktorých by mal — podľa neho — koncil vychádzať, malo by byť aj oficiálne odsúdenie kresťanských odporcov atómového zbrojenia ako „špiritistických blúznivcov“. Títo „úprimní kresťania“ propagujú podľa Straussa aj pre cirkev veľmi nebezpečné heslá, ústiace nakoniec v kacírstvo...

Pápež sám na jednej strane naznačuje „úsilie“ o mier, ale na druhej strane — podľa zprávy zo západnej tlače v osobnom liste nemeckému episkopátu udelil otcovskú pochvalu tým nemeckým biskupom, „ktorí sa postavili do prednej bojovej línie“.

*

Zo všetkého vidieť, že starostí s koncilom má Vatikán viac než dosť. Nebudeme z nich zatiaľ robiť predbežné závery. Počkáme si na faktické výsledky.